

GAÁL KÁROLYNÉ

Helytörténeti vetélkedők Újpesten

A zilahi Wesselényi Kollégium szellemiségét kapta útravalóul Neogrády László tanár, aki Ady Üzenet egykori iskolámba versének sorait emlegette. Bár „zord harcok” sodorták Újpestre, 90 életévének felét a szűkebb pátria történetének feltárására, hazaszerető újpesti fiatalok nevelésére áldozta. *„Nem lehetünk a föld minden tartományainak egyformán polgári [...] az ember csak bizonyos meghatározott körben munkálkodhat.”* – írja Kölcsey unokaöccsének, Kálmánnak, aki az Újpestet alapító gróf Károlyi István fiának volt katonatársa az 1848-as szabadságharc Klapka vezette honvédseregében. A francia forradalom idején született, sokoldalú érdeklődésű gróf biztos olvasta a *Parainesist*. Támogatott minden reformot, hogy a nyomorúságos viskók helyén rendes épületek, kikötő, vasút, modern gyárak álljanak. A magán- és társas érdekek egyeztetése, a közösen létrehozott értékek megbecsülése végigkíséri a fői birtokból 1840-től kialakuló község, sőt az 55 ezer lakosú város életét is. A befogadott tőkés vállalkozók jól irányították Újpestet: középületek, iskolák, könyvtárak, ipartestület jött létre.

A kisdíákok 1877-től működő Önképzőköre színjászó, irodalmi-és dalköröket alakított, bálokat, hangversenyeket szervezett, újságot olvasásra készítette a polgárságot. A sokféle tehetséggel megáldott Ugró Gyula befolyására a Közművelődési Kör vállalta fel a szellemi értékek gondozását. Itt volt az ország legnagyobb, 39 osztályos népiskolája. Mády Lajos igazgató 1886-ban ma is aktuális célokat fogalmazott meg: *„...miként lehetne a gyermekekben a haza iránti szeretetet, ragaszkodást felébreszteni, bennük érdeklődést kelteni?”* Az 1905-ben alakult gimnázium

um 1922-től Könyves Kálmán nevét viseli, s reátagozata szakembereket ad a város virágzó textil-, bőr-, fa-, vegyi- és elektromos iparának, de a humán értékeket sem mellőzi. „Istenüket, hazájukat és embertársaikat szerető férfiakat nevel.”

A II. világháború szétzilálta, a Rákosi-korszak felszámolta a szociális, kulturális és sport egyesületeket, üldözte a hagyományápolást. A Budapest utáni második legnagyobb városunk a főváros IV. kerületeként elvesztette önállóságát. Az 1956-os forradalomban játszott aktív szerepe miatt vörös posztó lett Kádárék szemében. Árgus szemekkel figyelték a polgárváros szellemiségét újraélesztő két, Könyvesben végzett öregdiák, Sipos Lajos és Somos András alapította Fiala Értelmiségiek Klubját, mely a gimnazistákat is bevonva tanult, vitázott szórakozott.

Néhány helytörténész, tanár próbált csak utat törni a kötelező rendezvények útvesztőjében. A Killián (ma Déri Miksa Szakközépiskola /a későbbiekben SZK/) 1965-ben és 1970-ben Babits, Kaffka, Kassák és Komjáthy életéből tartott háziversenyt. 1973-ban a Fővárosi Művelődési Házban a IV. kerület iparáról dr. Tóth Imre, irodalmáról dr. Szerényi Antalné beszélt. Filmvetítés után a Berzeviczy diákjai oratóriumot adtak elő. Honismereti szakköröseim a látottakból házi vetélkedőt rendeztek társaiknak. Az iskola fennállásának 20. évfordulóján a legsikeresebb versenyinterjú a Tungstram támogatta villanszerelőről, a négy diplomát szerzett Pék Ferencről szolt. Az 1975-ös *Tavaszi Magyarország* című versenyen győzelmünket az Újpestről készült tablók, a Víztorony, a Munkásotthon, a nyilasok ellen harcoló Pálffy György és Sólyom László vezette akciók bemutatása alapozta meg. A diaképes zenés-irodalmi összeállítás, Hajdú András, a békeplakátokat ragasztó suszter kikérdezése meghurcoltatásáról végképp meggyőzte a zsűrit, hogy nekünk adják az NDK-s üdülést. 1977-ben *Városismereti Vetélkedőn*, 1979-ben az *Egyesült Izzó Tanácsköztársaság Emlékversenyén* öt iskola mérte össze tudását. A következő évi *Honismereti Vetélkedőn* helyi eseményeket, személyiségeket, műalkotásokat kellett felismerni magnó, hanglemez, diaképek segítségével. 18 csapat indult a Bánki Donáth „Édes Hazám, fogadj szívedbe” című kétfordulós versenyén. Az iskolánkról szóló filmmel, a palotai felüljáró makettjének elbírálásával indult a megmérettetés.

1982-ben a Venetianer utcai Helytörténeti Gyűjtemény előadásából iskolai vetélkedőt tartottunk. Neogrady tanár úr a házak szanalásakor

talált ókori kerámiákról, Szerényi tanárnő az *Újpest Oratóriumról*, Horka István az Izzó üzemtörténetéről, Andrásfi Gyula a munkásmozgalomról, Jánosi István irodalmi emlékekről, Tóth Imre az ipartörténetről tartott előadást. A Könyves Gimnázium fennállásának 75. évfordulóján 5 iskola 8 csapata mérte össze tudását az Ady Művelődési Házban a város és hazánk történelméből. 1983-ban, a Faipari Szakközépiskola százéves fennállásakor 12 négyfős csapat játékát vezette Perbai tanár úr. Szerényi tanárnő, Neogrády tanár úr és Lehotai Zsuzsa, a kerületi tanács képviselője döntött, ki ismeri legjobban Babits, Berda, Szőnyi, Fényes Elek, Stromfeld Aurél, Lebstück Mária életútját, az UTE Stadiont, az Ipartestületet és a gyárak fejlődését. Mindkét iskolában a rendezők nyertek. 1984-ben a Killián alapításának 40. évfordulóján sportversenyek, a városról szóló vidám „*Fele se igaz*” fogadta a vendégiskolákat. 1986. október 25-én reggel Tassi Becz Károlyné, Ferdinandy Gáborné tanárokkal és 25 diákkal bebocsátásra vártunk a Simon Ferenc SZK kapujában, hogy részt vegyünk a 11 témakörből meghirdetett *Városismereti Versenyen*, de hiába. Közölték: „*Elmarad, mert attól tartanak, hogy a forradalom huszadik évfordulóján nem a KISZ-t fogjuk ünnepelni.*” A csaldótt gyerekek közül a 3/8-as és 3/11-es osztályok egymást hívták ki versenyre a tanult anyagból.

A Hazafias Népfrent „*Magyarország az én hazám*” és „*Örökségünk 48*” című versenyein kerületi utcanevék, sírok, műemlékek iránt érdeklődtek. 270 elődöntősünkől száz diák jutott be a *Hadbahívó Szabadságharcos Órjárt* újpesti döntőjébe, s két, dobogós fővárosi helyet is elhoztunk. A lelkesedés háttérében az munkált, hogy eddig csak a „*Ki tud többet a Szovjetunióról?*” versenyre lehetett jelentkezni.

Az iskolánkban 1975-től 1982-ig tanító, könyvtároskodó, köztisztletben álló Neogrády Laci bácsi szeretette meg a múlt emlékeinek kutatását. 1975. február 14-én húsz kilogramm cseréptárgyat gyűjtött a kollégistákkal. Szívesen mentek leletmentésre Káposztásmegyerre is, később meg az István úti „*Helytörténetibe*”, ahol Judit nénivel együtt családias szeretettel fogadták őket.

A rendszerváltás után szabad teret kapott a hagyományőrzés. 1988-ban Sipos Lajos és Somos András Újpesti Értelmiségi Klubot, 1990-ben Szunyoghy András Városvédő Kört, 1995-ben Kadlecovits Géza Városvédő Egyesületet alapított, mely pártfogolta a Helytörténeti Ala-

pítvány fejlesztését. 1991 a rendszeres *Újpesti Helytörténeti Vetélkedők* vitorlabontásának éve. A település alapításának százötvenedik évfordulóján a városvédők és az értelmiségi klub közös ünnepésre szólította a gimnazistákat, szakközepeseket, szakmunkás tanulókat. Kadlecovits Géza fáradhatatlanul szervezte a tíz felkészítőt, a Megyeri temető, a szobrok, emléktáblák megtekintését. Neogrády tanár úr érdekes relikviákat, kelta, szarmata leleteket, céhládát, képeket, újságokat adott kézre, híres személyeket, épületeket mutatott be. A kedves közvetlenségéért legjobban megszeretett Sipos tanár úr Újpest kiváló irodalmáiról tartott előadást, Szerényi tanárnő pedig a Klarisszeumról, iskolai életéről, nevezetes eseményekről – egyben begyűjtötte az iskolákról szóló jellegű pályaműveket is. Perbai tanár úr az ipartörténetet, közművek kialakulását, Vitáris Edit a közlekedést és az önkormányzat működését ismertette. A víztorony, a vasúti híd, az utcák és a könyvtár megtekintésével zárult a felkészítés. 1992. február 22-én, délután 3 órakor az Ady Művelődési Házban 7–7 diákból álló 11 csapat: a Kanizsai, Újpesti, Könyves, Babits, Műszaki, Berzeviczy, Bőripari, Faipari, Déri, Puskás és Bródy tanulói nagy izgalommal várták, ki nyeri a 10–8–5 ezer forintos jutalmakat és Szunyoghy András emlékgrafikáját, a civil szervezetek különdíjait. Derce Tamás polgármester, a zsűri elnöke köszöntötte társait: Neogrády Lászlót a Helytörténeti Gyűjtemény, Gábor Andrást az Aschner Alapítvány, Hock Zoltánt a Művelődési Bizottság, dr. Molnár János plébánost az egyházak, Sefcsik Bélát az Ipartestület, Sipos Lajost az Értelmiségi Klub, dr. Zámbo Gyulát a Városvédő Kör képviselőiben. Kadlecovits Géza játékvezető kihirdette a pályázatok pontszámait, Trokán Péter színművész pedig felolvasta az Alapítólevelet. Ady és Berda verseket, Babits és Kaffka regényrészleteket, diaképekről középületeket, műemlékeket, üzemekeket kellett felismerni. Az iskolai, egyházi és sport élet; Lotz, Szőnyi, Derkovits, Szunyoghy alkotásai; a településfejlődés, üzemtörténet jelentett további fejtörést. A Kanizsai győzelmével véget érő vetélkedő nyitánya lett a 16 éve folyó tudásszerzésnek, melyben az általános iskolások a páratlan, a középiskolások a páros években szerepeltek.

1993-tól a 79 éves Neogrády tanár úr vezette Helytörténeti Gyűjtemény vette át a szervezést, a tanárok pedig a felkészítést. Hock Zoltán zsűrielnök képviselte a támogató önkormányzatot, Szerényiné, Sipos

Lajos, Szakonyiné, Hirmann tanárok neve napjainkig feltűnik a vetélkedők feladatvállalói között. Vaktérképes, videofilmes feladatok, közös vacsora hozott új szint a Könyves Gimnázium és a Megyeri, Pozsonyi úti általános iskolák győzelmeinek idején. 1996-ban a honismeretnek elkötelezett méltó utód került az Árpád út 5-ben múzeummékként működő reprezentatív gyűjtemény élére. Kedves, fiatal népművelő, Szöllősy Marianne szervezi, zsűrizi azóta a versenyeket, kiállításokat, érdekes cikkeket ír az Újpesti Helytörténeti Értesítőbe, tanácsokat ad a felkészüléshez. Rejtvényfejtés, idézetek felismerése, időutazás, helyszíni tudósítás, kronológia- és reklámkészítés, „ki írta kinek?”, idegenvezetés mozgatta meg a fiatalok fantáziáját. Támogatóként kapcsolódott be az 56-os Szövetség, a Pedagógiai Szolgáltató Központ, és a helyet adó Gyermekek- és Ifjúsági Ház. A forradalom félszázados évfordulóján Mansfeld Pétert jelenítette meg a Berda Színpad, saját versét szavalta egy babitsos tanuló. 2004-ben a 12 éve 3. helyezett kisdíák, Antos Gábor a Károlyi felkészítő tanáráként érkezett. Háromszor lett első a Bródy és az Angol Tagozatos Általános Iskola. Sikerült győzni a Könyves, Kozma, Berzeviczy, Babits középiskolák, a Német Tagozatos, a Pozsonyi, Megyeri, Munkásotthon utcai általános iskolák csapatainak. A szoros eredmények mutatták, minden résztvevő diák sikeresen szerepelt.

A szabadságharc 150. évfordulóján a Déri SZK fogadta a Könyves négy, a Berzeviczy két és az Erzsébet utcai általános iskola csapatát. A Hirmann-könyvből (Újpest története – Olvasókönyv diákoknak) és öt más forrásból lehetett a rejtvényfüzetet megoldani. Tassi-Betz tanárnő – Éber Nándor ezredes rokona – családi relikviákkal, a Dérisek színdarabokkal, zenés, táncos, filmes produkciókkal segítették győzelemre a Könyves általános iskolás „vörössipkásait” és gimnazista „fehértollas honvédeit”. A *Klapka indulót* éneklők megkoszorúzták a Károlyi-szobrot, s találkoztunk még egy szolnoki kiránduláson is. 1999-ben a főtí Károlyi-kastély márványtermében tartottunk szavalóversenyt a nagyváradi Ady Líceummal. Nagykárolyi Károlyi László felesége, Erzsébet asszony osztotta ki a képzőművészeti és történelmi pályázat díjait, bemutatta a családi ereklyéket és a kastélyt. A következő évben az erdélyi középiskolásoknak rendeztünk műsoros versenyt, és részt vettünk a Bródy 11–12. évfolyamosoknak szervezett 48-as vetélkedőjén is. 2003-ban Kossuth Lajos születésének 200. évfordulóján Szöllősy

Marianne készséges közreműködésével szavaló- és énekverseny, művészeti, történelmi pályázat és vetélkedő résztvevői kapták meg díjaik mellé a kormányzó Újpesti Díszpolgári Oklevelének másolatát. Utána közösen koszorúztuk meg Kossuth mauzóleumát. A Langlet szervezte versenyen a Pozsonyi úti általános iskola nyerte meg Sajgó Ferenc amerikai Kossuth-kutató 150 dolláros ajándékát, s a többiek magnót, biciklit, vásárlási utalványt kaptak. Az Újpesti Diáknapokon a Két Tan nyelvű Gimnázium nyert a Bródy és a Könyves előtt a százéves városról szóló *Honismereti Vetélkedő*n.

„Csak az a nép becsüli meg igazán önmagát, amelyik ismeri saját múltját, tiszteli elődeit, tudja történelmét.” – vallja Goethe. Erre a feladatra vállalkoztak a helytörténeti vetélkedők szervezői és résztvevői, a „nemes, küzdő, szabadlelkű diákok”, hogy bizonyítsák, fontos nekik városuk múltja, jelene, jövője. Köszönet érte mindenkinek!